

gotovo vzelo smisel. In vsaj za en, in to zelo pomemben del sveta ukrajinskega pisatelju ali pisateljici ni moglo biti vseeno – za njegov oziroma njen jezik.

Toda ta naloga je večplastna. Bi bilo za rešitev jezika dovolj pisati dobre knjige? Je mogoče rešiti en ogrožen jezik, če za druge ogrožene jezike (vrste, človeška bitja, ves svet) ni rešitve?

Ne vem, ali literatura lahko reši svet ali kar koli. Nisem prepričan, ali ga je sploh mogoče rešiti. Gotovo pa bi morali poskusiti storiti, kar pač moremo – zgraditi “visok zid”, kakor je napisal Zagajewski, ali pa vsaj raje graditi kot pa rušiti.

Prevedla Maja Kraigher

Ali literatura lahko reši svet?

Robert Murray Davis

Moj odgovor – mogoče zato, ker sem dedič anglo-ameriške literarne tradicije – je “Ne”. Že samo vprašanje navaja na misel, da je imel Matthew Arnold prav, ko je pred več kot sto leti rekel, da bo literatura kot vir vrednot in navdiha nadomestila religijo. (Sam je takrat že zamenjal poezijo za kritiko.) Pred kakimi petdesetimi leti je C. S. Lewis izrazil prepričanje, da se je Arnoldova “strašna prerokba” že izpolnila. Toda vsaj v ameriških oddelkih za literaturo pod vplivom francoskih teoretikov izpred kakih štiridesetih let opažamo, da so literaturo zamenjala besedila, avtorje grobe domisljice negotovega jezika, študentom in celo nekaterim nekdanjim teoretikom pa se toži po užitkih branja.

Ena izmed tem na simpoziju, ki sem ga pred nedavnim pomagal organizirati slovaškemu piscu znanstvene fantastike Gustavu Murinu, je bila “politiki kot pisatelji, pisatelji kot politiki”. Ni se bilo težko domisliti vrste srednje-

in vzhodnoevropskih, latinskoameriških, afriških in azijskih pisateljev, ki so bili ali so globoko vpleteni v politiko; med angleškimi in ameriški pa bi našli le malo takih, ki jih to zanima. In jasno je, da ima v teh deželah velikanski vpliv tisto, kar Američani imenujejo “kreativno pisanje” in “pravi pisatelj”.

Toda vprašanje vsebuje tri zelo kočljive besede: “literatura”, “reši” in “svet”. Če je delo polemično ali celo namenjeno v prvi vrsti praktični uporabi – je potem to literatura? Če je predvsem buditeljsko, kot na primer slavni govor dr. Martina Luthra Kinga o “snu”, Patricia Henryja “Dajte mi svobodo ali smrt” ali deklaracija o neodvisnosti – govorimo tedaj o retoriki ali o literaturi? Ne spomnim se nobene antologije ameriške književnosti, v kateri bi bilo katero teh besedil. Ne zanikam, da imajo poezija, roman ali drama najvišjega ranga lahko polemično in celo programsko vsebino, čeprav iz študija literarne zgodovine vem, da ti elementi celo za bralce, ki niso strokovnjaki, kmalu obledijo.

Potem je tu glagol “rešiti”. Beseda ima seveda lahko tudi politične ali psihološke ali finančne pomenske odtenke,

vendar je njen osnovni in neizbežni pomen verski. Kdor je bil vzgojen v tradicionalnem krščanstvu, tudi če ne veruje več v njegove doktrine, težko verjame, da je "svet" mogoče rešiti. Ali po kitajski junaški tradiciji *Povesti o treh kraljestvih*: "Države se razcvetajo in propadajo. Kraljestva nastajajo in zginevajo."

Pisatelji bi, tako kot kdor koli drug, radi zasedli položaj dobrohotnega diktatorja ali guruja, in nekateri, najočitneje pisci utopičnih fantazijskih zgodb, v svojih delih to tudi počnejo. Toda vprašajte se, kako radi bi živeli v kateri tistih družb, ne le v Platonovi Državi, iz katere bi nas vse izgnali? In ko smo ravno pri tem, koliko teh del bi res hoteli še enkrat prebrati?

Vsi še predobro poznamo neodvisne sisteme reševanja. Ne bom našteval držav ali obdobj ali religij, saj bi bilo treba opraviti s preveč krivde. Ena prednost literature je, da je neorganizirana. Kadar je organizirana v literarne klike ali uradne študijske centre, pogosto, kot je poudaril Lewis, "privzame vse značilnosti ostrega preganjanja, velike nestrpnosti in trgovanja z relikvijami". Primer: Pred kratkim sem obiskal Center Johna Steinbecka v njegovem domačem mestu Salinas v Kaliforniji. Vsaj za nekaj časa je Steinbeck bil tiste vrste pisatelj, o kakršnem PEN rad razmišlja; toda podtekst sijajne stavbe je obnova mesta. Ob ulici, ki vodi do nje, se vrstijo prazni prostori ali prazne trgovine. Poslopje je polno predmetov, povezanih s knjigami, ki so poskušale rešiti danes neobstoječe probleme in so prinesle Steinbecku prezir in žalitve someščanov.

Steinbeck dejansko ni nikogar rešil. Ko so izšli *Sadovi jeze*, so že bili v

teku vladni programi za razseljenje, ki so se spremenili v potujoče sezonske delavce, čeprav je nemara res knjiga dala še nekaj spodbude za naprej. Resnična rešitev za sezonce pa je bil vstop Amerike v drugo svetovno vojno, ko je potreba po vojaki in oborožitvi ustvarila dovolj delovnih mest in rešila problem proizvodnje, ki je presegala povpraševanje. Vsekakor je bilo s Steinbeckom tako kot z mnogimi pisatelji in navsezadnje s človeštvom. Njegovi nameni so bili dobri, razmišljanje pa pogosto zmedeno ali kontradiktorno ali pa oboje, in nenehno se je spreminjalo. Bi bil sposoben rešiti svet, tudi če bi ga hotel?

William Butler Yeats je bil neposredneje povezan s politiko in si je želel rešiti Irsko, če že ne sveta. Toda nekoč se je vprašal, ali "so ob moji igri se zganili / možje, ki so Angleži jih pobili" (prev. V. Taufer), in priznal, da se je zmotil v oceni tako nekaterih ljudi kot tudi posledic svojega dela.

Ali pa vzemimo primer iz romana: Kurtza iz *Srca teme* Josepha Conrada. Poleg magije se je ukvarjal tudi z različnimi umetnostmi, med drugim s pisanjem, vendar njegovi talenti niso naredili iz njega – recimo temu vodnika k odrešitvi. Marlow je zvest njegovemu spominu bolj ali manj iz navade – vsi drugi se mu zdijo slabši – in deloma zato, ker ima Kurtz nekaj povedati o svetu, ki ga je ustvaril ali naselil, pa čeprav je bil "sama groza, sama groza".

In tako smo pri zadnjem izrazu: "svet". Prvič, svet se ves čas spreminja – njegova edina konstanta je spreminljivost. Poleg tega mnogo, če ne večina,

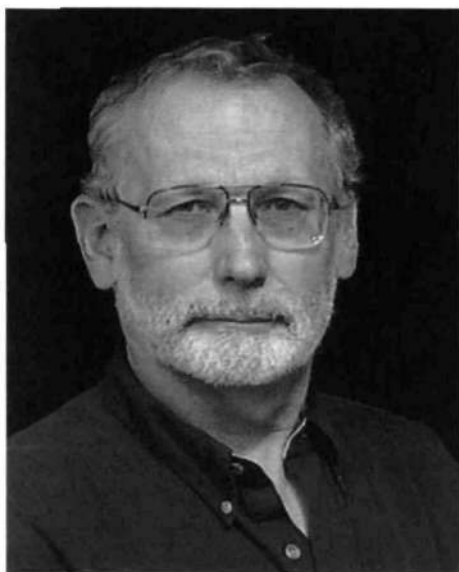
avtorjev, ki jih cenim, ne rešuje sveta; ustvarjajo ga, ali pa spreminjajo. In mnogi, kot na primer Scott Fitzgerald, Joseph Conrad, Henry James in še dolga vrsta drugih, se ukvarjajo z neuspešnimi poskusi svojih junakov, da bi rešili svet ali celo sami sebe.

Zdaj ko sem vse to povedal, lahko odgovorim na vprašanje s pogojnim da. Literatura lahko slavi svet v njegovi lepoti, zapletenosti in nepopolnosti – in to tudi počne. Nemara je mogoče rešiti ljudi, čeprav nisem prepričan, da je to naloga pisateljev. Lahko pa jim tisto, kar preberejo, da navdih in so zaradi tega boljši – ali slabši.

Zato bi mi bilo glede na tradicijo, v kateri delam, ljubše, če bi se vprašanje glasilo: "Ali lahko literatura spremeni svet?" Moj odgovor je: "Včasih. Malo." Vendar ji gre spreminjanje posameznikov ali vsaj vplivanje nanje dosti bolje od rok.

Če ostanemo pri prvotnem vprašanju, bi moral še vedno odgovoriti "Ne." Potem pa bi pristavil, da moramo kljub temu ravnati, kot da bi bil odgovor "Da." Ali morda, kot pravi Jake Barnes iz *Sonce vzhaja in zahaja* na koncu knjige: "Ali ni lepo tako misliti?"

Prevedla Maja Kraigher

ROBERT MURRAY DAVIS